

KEMSEI ISTVÁN

kritika

Takács Zsuzsa: A Vak Remény

Magvető, 2018

KEMSEI ISTVÁN (1944) Budapest

Elképzelem: karcsú, kortalan nőalak – a legbensőbből vezérelt élet szerelmese – tart fölfelé gyalogosan a hegyen, valahol a Németvölgyi út magasságában, félúton Farkasrét felé – hogy miért pont ott, a helyt látom így őt? Kifürkészhetlen. Talán azért, mert ez a térbeli megjelölés jelenik meg verseiben legtöbbször, és az 59-es villamos. Kissé borzongató ősz estéje van, mondjuk, legyen október végi alkonyat, mert ez az időszak illik a költőhöz igazán: „Ezen az októberi késő délutánon, hazafelé / az ötvenkilences villamoson, amikor a sáros / szandálba bújtatott, dagadt női láb látványa a *Déli-megállóban* már szinte otthonos...” (*Van a jelenetben valami ciszterna-mélyi*). Ballonjába burkolódzik. Megy haza, hogy megírja egy esemény párlatait a lehető legkételesebb, legfülbemászóbb jambusokban, legtöbbször legkedveltebb versformájában, a négystrófás, szonettszerűre szerkesztett, a summákat kifejező rímtelen terzinákban. Ami vele történt. Amit belőle kiváltott. Ami megtörténhetett volna. Azt is, ami nem. Magánéletből, a személyiség életéből csupán annyit, amennyi feltétlenül szükséges a hitelesség, a költői jelenlét felmutatásának látszatához. Amely én lehet pusztá metafora is akár, vagy maga a verssé ötvöződő pusztá nyelvi közeg.

Tudjuk, hiszen számos versében megírta ezt a jelenetet, de valójában nem tudunk semmit. Ahol a Takács-vers kinyílik, a más verse ott zárul be, és fordítva. Emiatt tűnik gyakran úgy, hogy a versnyitó sor nem egy esetben mintha egy másik, egy régebben megírt költemény zárata is lehetne akár, annyira erőteljes, annyira végletesen leütés-szerű. Takács Zsuzsánál a versvalóság egyszerre válik szimbólummá, a szavak ürüggyé, a nyelv csapdává, ami fogva tartja az intimkedve kutakodó olvasót.

Egyvalaminek azonban tudatában kell lennünk *A Vak Remény* elolvastakor: Takács Zsuzsa egyike a múlt század harmincas évei szülőtteinek, tagja annak a majd évtizednyi hosszúságú időtartamra elnyúló nemzedéknek, amelyiknek csak töredékek maradhattak birtokában örökségül a hagyományból, s ezt a hagyományt is vesztes gyorsasággal temette maga alá a folyton változó valóságok által meghajszolt idő. Stílusát, költészethez való viszonyát tekintve mégis talán ő az utolsó – gondolva itt

elődként Kálnokyra vagy Pilinszkyre, velük együtt az újholdasokra – *nyugatos*. Azonban rendkívül gazdag képvilágát tekintve szelíd, mondhatni, elegáns szintézist teremt az úgynevezett újnapi hagyománnyal is. Költő, de olyan, akinek van is személyessége, de leginkább nincs.

Az ő nemzedékének idejére jellemző, hogy alapvetően megváltozott a költészet szerepéről, feladatáról megfogalmazódott gondolat. Lényeges váltás történt a korszellem elidegenítő hatására, miután a magukat világmegváltónak hirdető izmusok lassan kihaltak. Az egyre agresszívabb világtörténések, civilizációs, az emberi belvilágot fenyegető károkozások elől menekülő személy-én (self) látszólag kiiktatódott, eltávolodott alkotójától, attól kezdve olybá tűnik, hogy jó néhány vers mint önálló, absztrahált nyelvi-retorikai struktúra – mintegy abszolútizáltan – írja önmagát. Ugyanis a Takács-vers leglényegéhez tartozik, hogy a személy-én egyszerre látható, ugyanakkor nem kimutatható. Paul de Man írta erről a jelenségről kissé szarkasztikusan: „az emberi nyelv legjelentősebb eredménye az, hogy hazudik” – amivel a nyelvi kifejezések örök jelentésbeli bizonytalanságára utal. Azaz, a nyitottságra, póre jelentésre vágyó hajlamot mindig eltakarja egy homályba vesző valami, ami soha nem pontos igazán, amit régimódi szókkal nevezhetünk alkatból következő titoknak, mégis kitarulónak maradó költői szemérmességnek is, amik eredendően sajátjai ennek a költészetnek.

Mészöly Miklós de Mannál valamivel pontosabban fogalmaz 1987-es *Műhelynaplójában*: „Nincs én van. Egyrészt: az elégia műfajában a lírai én már többet vállal a bepillantás egyetemes szomorúságából, mint ami személyesen személyes lehet. Csupán általánosított személyes lírai énről lehet beszélni. A lírai én itt tárgyként is kezeli magát. Bujkál folytonosan. Elemeiben a legvégletesebben személyes, de az irányok, vonzatok, viszonyok, melyek közé a személyes morzsalékot szórja, már túl van a személyesen.”

Milyen ideális helyzet volna, ha nem létezne más, csak az önmagáért való, csupasz nyelv, ami használójának világa nélkül is elképzelhető, sőt, valóságosnak, megtestesültnek mondható! Akkor

KOVÁCS PÉTER BALÁZS (KPB), Őrlődő viszony I-II., 2016

KOVÁCS PÉTER BALÁZS (KPB), *Őrlődő viszony VII-VI.*, 2016

inkább a de Man-i nyelvi hazugság vagy a mézőlyi „bepillantás egyetemes szomorúsága”: „Irigylem a test egyértelműségét, / szomjazom a bőr tapintását, / ahogy Isten látását szomjaztam ezelőtt. / Egy nő homályos útjain járok, / aki arcának verejtékével keresi kenyerét, / aki fodrászhoz megy, és aggodalmasan / nézi magát a tükörben, / aki levelet ír, és azt hiszi, verseit, / címzettje a világ” (*Anima*).

Vagyis: a Takács Zsuzsa-vers is úgy bujkál, ahogy kiteljesedik a valóságosban. Innen az olvasat nehézsége, varázsa és félrevezető volta. A titkot pedig úgy lehet megfejteni, hogy végleg lehámozzuk róla a szorosán vett, egyes szám első személyest, hiszen a költészet világmegváltó hitének egyszer s mindenkorra vége. Ám mi marad akkor? Nem más, mint a kölcsönzött, gyönyörű, kétségbeesett Csokonai-szinesztézia, a lírát éltető, egy költő egyetlen és örök társa: a *Vak Remény*. S hogy folytassuk is magunkban Csokonait: maga az élet a folytonos, sima szájú kecsegtetés: „Úristen, mennyit éltem, száz évet / legalább, koptattam ugyanazt a körkörös / utat évtizedeken át, / szájam elé kötve a zabos- / tarisznya, föltűnt és eltűnt a jutalom. / A megérkezés jutalma” (*Rekviem egy esős éjszakán*).

Kész, lezárt életműről beszélhetünk, amelyben egyszerre van jelen a modern és a hagyományos, az érvényes és a gyorsan mulandó, a személyes és a személyestől eltávolodó, az izgalmas és az el-lanyhuló figyelmet érdemlő. Az intellektus örök kételkedése, a biztos bizonytalan. Úgy jelen lenni a valóságban, amilyen mélységbe csak nagyon kevesen merészkedtek nőköltőink közül: valóban hús-vér nőként, nem elleplezve, nem tagadva a nőiség érzéki létezését, vele született őszinteséggel nőszemmel látni mindazt, ami láttatni és kifejezni megadott: „versem helyett a beteljesülés veled. / Ha viszatér, és játszani kezd / a megnevezhetetlen hajnali zene, / már nem kíséri szó. A kert / párás gyümölcsseitől reszket, / a könyveknek, az üres ablakoknak / játszik” (*Ha viszatér, és játszani kezd*).

Vélem, sok más egyéb mellett ez a Takács-költészet egyik legnagyobb erénye és újdonsága. A valóban *egyetemes szomorúság*, a beteljesedett gyönyör drámája: „Mikor már búcsúzóul szeretkeztek, / és nyitott szemmel figyelte a látványt, / kéjesen meg-megvonaglott, eltorzult / az arca, szinte sikoltozott az aktus / gyönyörétől, a pusztítás és a pusztulás, / a rongálás, a hidak fölégetésének / örömetől, az idő kerekének megakasztásától, / a küllők elferdítésétől, a bőrükbe fúródó / fémszilánkok sebző táncától, a kötelékeken / ejtett ezer vágástól, végső szétnyisszantásától / a testére zuhanó test rokon idegenségének / fölismerésétől, a mozdulataikból áradó / eltökéltségtől” (*A test imádása*). Azaz: ami-

kor a legboldogabbnak kellene lennünk, akkor sújt le ránk villámcsapásként a létezés „egyetemes szomorúsága”.

A kiiktatott én egyik menekülési változata a szerep. Eltekintve attól az egyszerű tényről, hogy a költészet a nyelv hazug mivolta miatt örökös szerepjátszásra kényszerül azzal, hogy mégis egy lehetséges világban – versvalóságban – mozog. Azt is mondhatjuk, hogy a Takács-költészet alapjaiban véve a szerepjátszás világába vezet. Az eltagadott én pedig a költő-arcról leszakíthatatlan maszk képét tárja elénk. A költő indulásától kezdve szerepet (is) játszik: a világépítő kétségbeesett szerepét. Miért ne játszhatná el a szerep szerepét: az *India* ciklus szonettjeiben Kalkuttai Teréz anya köntösébe bújva azét a hívó kételkedőét, aki mindezek ellenére többet mutat a személyes ars poeticából, mint amit addig egyes szám első személyben megmutatott: „Sötét gondolataim lecsapni készen / köröznek egy szakadék fölött. Eltakarom / szemem a világ nézése elől, hogy ne / lássák, közöny folyik ki ujjaim közül. / Mint szög kiálllok a fából, a sebzett / tenyérből kiálllok hidegen. Elkülönülve, / elportadva örökre. Vedd figyelembe mégis / a fehér kendő vasalását, a gondot, / amellyel letöröltem a szám méltatlan / nyomát a kehelyről. Minden szándékom / az egyetlen hasonlat fölismerése volt: / a Város világossága a Bárány” (*Vedd figyelembe*). E vers szobor-szerű szépsége mellett lehetetlen megilletődöttség nélkül elmenni – akár transzcendenciáról, akár művelézettről legyen is szó.

A Takács Zsuzsa-verseknek jóformán nincs térbeli kiterjedése. Legfeljebb a kert évszakos változásaiig. Egy villamosútig. Időbeli is alig. Pláne, ha bármelyikre pusztán metaforaként tekinthetünk. Ennek a költészetnek nincs köze az idővel hadakozó pályatársak küzdelmeihez. Takács Zsuzsa versei egyszer-voltak, nem tartalmaznak múltat és jövőt, a mindenkori jelenben lélegeznek. A költőnek a maga szempontjából igaza is van. A versnek elegendő a világból egyetlen apró pontocska, ahol megvetheti a lábát.

Ami nincs meg a tágasságban, ott lelhető fel a mélységben. Ugyanazok az utak, ugyanazok a találkozások, ugyanaz a szoba, kert, környezet. A versek látható és láthatatlan figurái. Innen árad a költemény. Nem kifelé, befelé, mint a kínai ördög-golyóban a belőle kifaragott mindenség mantrája. Rétegről rétegre. Ami készítőjének szellemi és fizikai erőfeszítés egyben, a szemlélődőnek maga a mélységes mély univerzum, aminek létezéséről csak elméleti tudásunk lehet. És ez a tudás is a saját rendkívül gazdag költői világának börtönébe van zárva.